DESPRE O TRADUCERE ÎN FRANCEZĂ A *JURNALULUI DE CĂLĂTORIE ÎN CHINA* AL LUI NICOLAE MILESCU (SPĂTARUL)

HÉLÈNE LENZ
Universitatea din Strasbourg, Franța

Abstract: The journals *Atelier de Traduction, Translationes,* and *Rielma* have already established the concepts of "cultureme" (Lungu-Badea 2009) and "cultural dimension of translations" (Constantinescu 2014). Such concepts justify the critical valorisation of a text such as the *Journal of a Journey to China* by NicolaeMilescu (Spatharus). This account of a journey taken between 1675 and 1677 was written in Russian by a Moldavian, discovered by B. P. Hasdeu in 1866, introduced in French in 1833 by Emile Picot's monography (reedited in 2012), and translated into Romanian three times by Gh. Sion (1888), Em. C. Grigoraș (1926) and Corneliu Bărbulescu (1974). As such, it is a document that has to be accompanied by a study of other national works of the same period. The "retranslations" (another concept explored nowadays) of this text led to the discovery of the symbolic value of an author who, according to NicolaeIorga in 1929, combined *the history of China with the history of Decebal, the Dacian*. The tsarist power employedNicolaeMilescu, this polyglot Latinist competent in Christian and political terminology, to try to mediate between Russia and China.
Milescu's book will be examined based on the originality of the travel account, attested by scholars. CorneliuBărbulescu underscores the fact that the *Journal* can, in fact, be seen as the beginning of Russian ethnography. For example, the description of the Ostyak represents the first (Russian ethnographic) document mentioning them. The present paper will highlight the documentary virtues of the text. When he records new information on Siberia, NicolaeMilescu corrects some of the errors of older geographers. The account of the actual diplomatic mission in China is rich in observations regarding the language and rituals regarding foreigners as observed by emissaries, translators, linguists. For example, the verbal exchanges regarding the commercial relations with the Russians who had come to China are

BDD-V4217 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 07:11:51 UTC)

explained through the fact that they could speak Chinese and Mongolian. The text mentions a Mongolian translator, a translator called Solomon but also the Jesuits Adam Schall and, in particular, Ferdinand Verbiest, whose rank is *alihahava* in Chinese. Milescu's narrative is always aware of communicational methods (the spoken language is rendered in writing, some letters are translated from Chinese into Latin, etc.) and a lot of the verbal exchanges rendered in it unfold following the model of Verbiest, who spoke Latin. Of most interest to both parties (Western and Chinese) are the information regarding customs, sciences (the passion of the Chinese for astrology explains why the Jesuits competent in calendars were left alone), even musical/poetic performances. *Danube, Danube*, performed in front of the *askaniamaI*, forces two linguists to sing in Chinese. The descriptions of the Great Wall, of the city of Tianjin, of the imperial city of Pekin are all of great literary and historical interest.

If one of the aims of the Romanian translation and translation studies is that of translating/presenting into French and in France an author unknown or little known by the Western public, despite his expedition whose scope was comparable to that of Marco Polo, the prior study of the "Romanian translation ideas and meta-ideas from the sixteenth to the twenty-first century" (Lungu-Badea 2013) is indispensable.

How could this account by NicolaeMilescu become as attractive, useful, and pleasant as the *Histoire du Prince Dracula*, published by MateiCazacu (1988)? The translation into French – a project we are currently working on and an excerpt of which – the first known description of the Baikal Lake in Siberia – will soon be finalised – could provide an opening towards a wider reception of Milescu. The discussion of the translation difficulties and their provisional and then final solutions will contribute to the overall definition of the translation studies research done in Romania.

Keywords: cultureme, Nicolae Milescu, retranslation, French critical edition

Introducere

Cum s-ar putea vorbi de Nicolae Milescu în fața unui public care l-a studiat deja? Este, pare imposibil pentru cineva care nu a scris o carte, nu a făcut o teză sau un articol care să justifice o asemenea îndrăzneală. Și, totuși, eu sunt în această situație. Întrucât *Descrierea Chinei*, o carte descoperită în detaliu în română în urmă cu doar doi-trei ani, mi s-a părut atât de aproape de așteptările cititorului european

BDD-V4217 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 07:11:51 UTC)

modern, am început să mă gândesc să o traduc sau să o retraduc în franceză. În acest studiu de traductologie românească, sunt prezentate câteva dintre observațiile extrase din abordarea traducerii textului lui Milescu. Aceasta mi-a demonstrat, mai întâi, că Milescu a văzut în călătoria sa o operație de decriptare hrănită din povești privind manifestările traducerii scrise și orale într-o altă limbă și, prin urmare, hrănită de originile principiilor traducerii (românești) în sens larg.

Milescu – traducător și poliglot

Milescu – scriitor, cartograf, traducător, diplomat, un „Marco Polo al României", născut la Vaslui în 1636, mort la Moscova în 1708, era și poliglot. La 30 de ani vorbea fluent cinci limbi: turca, greaca, latina, franceza, rusa. La 80 de ani (vârstă la care conduce o acțiune diplomatică în favoarea armenilor), ajunge să stăpânească deja nouă limbi. Primelor cinci li se adaugă româna, greaca veche, germana și suedeza. În fine, misiunea descrisă în *Descrierea Chinei*, i-a permis să învețe și puțină chineză. Aceste cunoștințe l-ar fi impresionat pe împăratul Sheng-zu, care l-a primit în audiență („Marco Polo al României". Disponibil online la: adevărul.ro, accesat în 12 noiembrie 2015).

Totuși, interacțiunile cu diferitele populații pe care misiunea lui Milescu le-a permis în spațiul chinez nu s-au făcut decât prin schimbul de texte scrise sau printr-o comunicare orală în limbi pe care Milescu nu le cunoștea. Aceste tranzacții au fost însoțite de alte tipuri de schimburi (cadouri, forme de salut, gesturi ale corpului, după cum o cerea momentul). De aceea textul lui Milescu, de obicei considerat ca un raport de călătorie, de descoperire geografică și etnografică ni se pare mai întâi analizabil în termeni de comunicare în care transpunerea verbală joacă un rol esențial.

Mizele politice și comerciale ale misiunii lui Milescu în China. O punte țaristă

La data misiunii sale în China, Nicolae Milescu, boier român stabilit în Rusia din 1671, se căsătorește cu o moscovită. Este și el cetățean rus și e de religie ortodoxă. A redactat, tradus și compilat numeroase opere dintre care fără îndoială *Lexiconul greco-latin-slav* al cărui autor este considerat (Păcurariu 2008, 17-18). Înaltele sale calități intelectuale remarcate la începutul secolului al XX-lea de către savantul francez Emile Picot sunt recunoscute de puterea țaristă. Se știe de altfel că Nicolae Milescu este și primul traducător al *Bibliei* în limba română, ceea ce conferă activității sale – ascunsă la momentul acela sub semnătura lui Șerban Cantacuzino – o demnitate deosebită.

BDD-V4217 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 07:11:51 UTC)

Puțin după sosirea sa în Rusia, a fost numit „funcționar" al Departamentului Ambasadorilor (*Posolski prikaz*).

Cu acest statut va fi trimis în China și va redacta documentul al cărui conținut va face din el primul sinolog român și una din primele autorități mondiale în materie. Natura misiunii sale și a pregătirii acesteia sunt prezentate de Păcurariu astfel:

> „Am lăsat la urmă două lucrări ale lui Nicolae Milescu și anume cele legate de misiunea sa în China, ca trimis al țarului Alexei Mihailovici Romanov, o misiune politică, economică și de informare. Autoritățile rusești trebuiau să stabilească relații politice cu China, urmărindu-se și găsirea unui drum mai bun prin Siberia spre China, care să faciliteze și relațiile economice. Încredințându-i-se o asemenea misiune, Milescu a cercetat timp de un an documente din arhiva instituției în care lucra (Posolski prikaz), cărți referitoare la China, între care și cea a lui Marco Polo («Marco Pavel» cum îl numea el), lucrările iezuitului Martino Martini *De belo tartarico* (Anvers, 1654) și un *Atlas Sinensis* (Amsterdam, 1655), însemnările de călătorie ale unor olandezi; a stat de vorbă cu membrii unor misiuni diplomatice anterioare" (2008, 18).

Cine sunt membrii acestor misiuni diplomatice anterioare? Fără îndoială funcționari ai Departamentului Ambasadorilor la Moscova, a căror trecere a lăsat urme în toată lucrarea *Descrierea Chinei*. Două misiuni rusești au precedat astfel pe cea a lui Milescu, după cum o arată Platonova (2011). Textul boierului român se construiește deci ca un fel de joc de pistă/parcurs punând întrebări asupra comportamentului misiunilor rusești recente de care depindea însăși viața sa. El va căuta răspunsuri și cu privire la motivele neînțelegerii dintre ruși și chinezi care au condus începând din 1616 la dezvoltarea de relații între China și Occident, în cadrul cărora și misiunea sa are vocația de a rezolva blocajul survenit.

Natura drumului de parcurs va implica ajutorul interpreților, a traducătorilor recrutați se pare în timpul călătoriei sale. Din acest moment, transportul unei scrisori evocate în primele rânduri ale poveștii traduse de Bărbulescu (1974) confruntă cititorul cu o realitate lingvistică subliniată de articolul din 2011 al Platonovei: imposibilitatea descifrării unei scrisori a împăratului chinez către țarul rus. Acest obstacol de comunicare este un motiv principal al povestirii. Nici Milescu și nici delegația venită de la Moscova nu cunosc chineza scrisă sau vorbită. Demonstrația imposibilității de comunicare între civilizația occidentală (rusă) și chineză va fi întărită. Va fi evident imediat că doar comerțul și apelul la ritualurile corporale

BDD-V4217 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 07:11:51 UTC)

folosite la Curtea de la Pekin, după cum vom vedea la finalul povestirii, vor fi de natură să răstoarne un fel de zid care plasa cele două părți în neîncredere și autarhie.

Pentru a nu complica prezentarea de față, am ales eliminarea totală din expunere a tot ce privește traducerea acestei scrisori. Descrierea globală a reflecției traductive a lui Milescu în *Descrierea Chinei* ar cere să se facă referire la ea, dar nu este locul aici, iar anexa oferă un rezumat rapid al unei probleme lăsate deoparte în ciuda interesului și importanței sale.

Principalele activități de traducere ale povestirii și problemele de terminologie

Activitatea de traducere va fi necesară de-a lungul întregii călătorii. Limbile vorbite de populațiile întâlnite pe timpul traseului Moscova – Pekin nu sunt cunoscute și comunicarea verbală necesară activităților curente (aprovizionarea, schimbarea animalelor de povară și de încălecat, popasuri la hanuri etc.) este indispensabilă. Delegația Milescu nu cunoaște chineza. O scrisoare de acreditare va fi prima condiție pentru obținerea mijloacelor materiale ale continuării drumului. Ea este respectată în calitate de „mediator" sau media caracteristică a puterii. Astfel, nu pare necesar să fie decriptată, e de ajuns să fie prezentată pentru a suscita nu doar teama, ci și o supunere necondiționată.

> „Dar dacă ei nu vor ști nimic despre scrisoarea împăratului lor, atunci, chiar dacă ar avea poruncă, nu se vor grăbi să adune mijloacele de transport, pentru că așa sunt oamenii din stepă […] Văzând cât de mare le este încăpățânarea și că nu pot altfel să-mi urmez drumul, le-am arătat scrisoarea împăratului lor, așezată într-o cutie învelită cu atlas galben, pe care am ridicat-o cu respect deasupra capului, și toți cei de față au căzut în genunchi cu mare spaimă, atingând-o cu capul, așa precum fac preoții noștri cu sfintele daruri. Și când o văzură, o și recunoscură, fără să o mai citească, spunând că erau încredințați mai presus de orice că le-am spus adevărul și că într-adevăr, sunt trimis de Măria Ta; în viitor ni se va da întreaga cinste și prețuire. Îndată am pus la loc scrisoarea cu tot respectul (aveam la mine patru scrisori chinezești, dar lor le-am arătat numai una), și ei au și poruncit să se împartă vitele noastre pe la săteni pentru a le hrăni" (Bărbulescu 1974, 134).

Termenul cel mai frecvent utilizat atât de Grigoraș, cât și de traducătorii români din secolul al XIX-lea (1926/1942 et 1956/1974) este «tălmaci». El se aplică celor care transpun spusele orale sau scrise

BDD-V4217 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 07:11:51 UTC)

dintr-o limbă în alta pe parcursul unei călătorii. Această activitate este efectuată exclusiv de bărbați. Cu excepția lui Solon, șeful traducătorilor chinezi la curtea de la Pekin, niciun traducător nu este apelat pe numele său. Totuși, Milescu descrie încă de la începutul povestirii prezența alături de el a unui traducător, fără a preciza limbile cunoscute de acesta. Faptul că dispunea de un astfel de însoțitor ar putea fi o marcă a statutului său înalt de negociator între țar și împăratul chinez. Textul nu precizează naționalitatea acestui traducător. Nu se precizează nici dacă acesta îl însoțește pe Milescu până la Pekin, nici dacă Milescu a schimbat unul sau mai mulți interpreți.

În al doilea rând găsim termenul de «dragoman» al cărui sens este precizat de dicționarul unilingv român ca fiind «interpret oficial în țările din Orient». Regăsim și termenul de «**tergiman**» (Bărbulescu 1974, 303), termen de etimologie turcească semnificând „interpret, traducător" – „Solul l-a rugat pe iezuit să-i mai tălmăcească o dată, căci înțelegea prost cele traduse de tergimanul nostru" (Bărbulescu, 1974, 303*).*

Principala funcție explicit atribuită traducătorilor (chinezi) este aceea de a proceda la operațiuni comerciale alături de autorități guvernamentale și comercianți: „mandarinii și toți tălmăcii și negustorii s-au înțeles împreună cu ce preț să cumpere mărfurile noastre" (Bărbulescu 1974, 289). Mai departe, interpreții sunt invitați de mandarin să negocieze prețul unei pietre prețioase.

> „Fiind aproape gata de plecare, la sol au venit toți tălmăcii chinezi în taină și l-au întrebat dacă vrea să cumpere piatra cea mare de rubin, pe care a văzut-o mai înainte, fiindcă ei vorbiseră cu mandarinul ca să o vinde cu două mii de lani" (Bărbulescu 1974, 319).

Remunerarea traducătorilor: se pare că există un pasaj relativ la înmânarea cadourilor (de către partea chineză) către diverși intermediari de tranzacții verbale orale și scrise la curtea de la Pekin. Secretarii (grămăticii) sau funcționari ai cancelariei serviciilor ruse ale țarului (Posolski Prikaz) sunt cei care primesc cadouri la fel ca și cei cinci traducători, în următoarea proporție (ușor inferioară pentru traducători – (originea traducătorilor și limbile de traducere nu sunt precizate de context).

- „Cei cinci tălmaci au primit câte un oziam de mătase, câte un val de mătase volosianska și paisprezece bucăți de kitaik" (Bărbulescu 1974, 297). Oferirea unor pălării funcționarilor cancelariei Prosolski Prikaz (grămătici) se poate explica poate în

BDD-V4217 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 07:11:51 UTC)

context prin faptul că este interzis să se prezinte cu capul descoperit la Curtea chineză (invers în raport cu obiceiul de la curtea țarului), după cum am precizat anterior.

- „Grămăticii de la Posolski Prikaz au primit câte un oziam de mătase, câte o pălărie, câte o centură cu cuțit, câte o pereche de ciubote, câte un val de mătase proastă, VOLOSIANSKA, câte șaisprezecebucăți de kitaik" (Bărbulescu 1974, 297).

Se observă că **funcțiile traducătorului pot fi lărgite la nivelul de consilier al protocolului** într-o problemă crucială pentru povestire: obligația de a face plecăciune la Curtea chineză, care a cauzat deja eșecul unei misiuni rusești anterioare celei a lui Milescu (cea a lui Baicov, douăzeci de ani mai devreme). În pasajul care urmează, traducătorul pune ambasadorul la curent despre valoarea simbolică a unui comportament gestual/corporal. Gestul și modul de a-l îndeplini în fața împăratului chinez au valoarea unei manifestări verbale.

> „Pe sol, l-au dus între ei către tron. Când au ajuns în fața tronului, i-au spus să se plece o dată până la pământ, iar tălmaciului i-au poruncit să-i pună perna sub genunchi și să se așeze cu picioarele sub el, după obiceiul turcesc" (Bărbulescu 1974, 237).

Mai târziu, un consilier de protocol va fi felicitat pentru reușita unui demers pe care el l-a recomandat. În consecință, va fi solicitat ca traducător dovedind astfel importanța unei funcții de interpretariat dincolo de Logos. Această activitate interpretativă se situează mai ales dincolo de sfera de influență a limbii latine, stăpânită de Verbiest și de iezuiții care se întreține cu ambasadorul țarului la Pekin (Milescu cunoaște de exemplu, în afară de latină și turca).

> „Însuși bogdihanul vrea să te invite pe Domnia Ta la el, în fundul palatului său unde locuiește și nimeni mai înainte nu a stat în felul ăsta în fața habilor nicanţi și chinezi, care n-au dat voie niciodată să fie văzuți, și chiar ei (iezuiții) se minunează cum de s-a trecut peste acest obicei. Au mai spus că i-au chemat să-i fie tălmaci și să-i arate cum să se poarte după obicieiul lor și că sunt foarte bucuroși pentru cinstea Măriei Sale țarului și pentru slava lui între toate celelalte popoare creștine" (Bărbulescu 1974, 275).

Limbile de traducere. Limbile de traducere sunt cele întâlnite în timpul călătoriei, dar o importanță aparte este acordată de povestire limbii chineze, limba teritoriului împăratului către care se

BDD-V4217 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 07:11:51 UTC)

organizează misiunea. Cea de-a doua limbă întâlnită/indicată drept condiție de bază a misiunii la Pekin este latina vorbită de occidentalii care trăiau în China și care vor fi primii intermediari între misiunea rusă și curtea chineză.

Chineza

Problema traducerii chinezei se află în centrul documentului lui Milescu deoarece povestea lui Bărbulescu a început prin evocarea unei scrisori a împăratului Chinei adresate țarului și trimisă în 1616, despre care Platonova stabilește că a fost descifrată abia în 1675. Povestea tradusă de Bărbulescu începe în 1676. Dacă scrisoarea împăratului chinez către țar a fost deja tradusă, povestea lui Milescu nu e în aceeași situație. Fie pentru că efectiv nicio traducere scrisă nu a fost furnizată ambasadorului, fie pentru că conținutul textului chinezesc a fost considerat imposibil de transmis țarului și pentru că Milescu a fost invitat să meargă să reclame corectarea acesteia.

A fost confirmat prin viu grai că misiva în cauză nu conține nimic agresiv. Totuși, este imposibil să se acorde credit afirmațiilor binevoitoare. Bunele intenții nu pot fi probate de ambasador deoarece, pe de o parte, mesagerul (Milescu) nu cunoaște chineza, pe de altă parte, niciunul nu a fost capabil să traducă în scris un astfel de text. Conținutul său binevoitor nu a fost dezvăluit oral decât cazacilor în 1616 (detaliu confirmat prin articolul Platonovei care stabilește că aceștia, cazacii, au servit drept intermediari în timpul primei misiuni rusești din 1616). Se pare de asemenea că formulele respectuoase necesare oricărui curier adresat țarului lipsesc în această scrisoare. De unde necesitatea unei intervenții diplomatice ruse cu intenția de a stabili dacă lipsa în cauză e una de natură lingvistică sau un refuz de a recunoaște măreția țarului. „Dar este scrisă fără titlurile Măriei Tale și începe numai cu atât: Bogdihanul, Ţarului alb, sănătate” (Bărbulescu 1974, 13).

Această eventuală insolență chineză, consecința și cauza eșecului misiunii ruse, se va dovedi probabil în timpul ceremoniei plecăciunii care cerea ca ambasadorul țarului să se plece în fața împăratului chinez. Totuși, la începutul povestirii, ambasadorul, care dorește înainte de toate să obțină o audiență la Pekin unde ține să ajungă cu orice preț, se mulțumește să insiste pe buna sa credință, strâns legată de lipsa cunoștințelor lingvistice.

> „Dar, deși Țarul ar fi dorit foarte mult să știe, ce era scris în scrisoarea Hanului, aceasta fu cu neputință, din cauza nepriceperei noastre în limba chinezească” (Grigoraș 1926, 72).

BDD-V4217 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 07:11:51 UTC)

„Eu l-am spus că răspunsul Măriei Tale la scrisoarea lor întârziase pentru că de la Nercinsk până la Moscova e cale lungă, și mai ales pentru că nu s-a putut tălmăci scrisoarea hanului, și multă vreme au fost căutați oameni în stare să o tălmăcească, dar nimeni nu putuse. Totuși, deși nu o înțeleseseră (…) marele țar bănuia că nu poate să fie scris altceva în scrisoare decât prietenie și dragoste, cum li s-a spus cazacilor și prin viu grai" (Bărbulescu 1974, 147).

În consecință, prima cerință a țarului este de a lua cunoștință de intențiile împăratului chinez față de persoana sa în propria sa limbă.

„Nu era obiceiul marelui țar să trimită îndărăt scrisorile împăraților vecini. Totuși, dacă acum a trimis prin mine această scrisoare, și mi-a poruncit să o păzesc cu aceeași cinste ca și pe scrisoarea Măriei Sale, mi-a dat-o pentru a fi tălmăcită în limba rusă și apoi să i-o aduc înapoi, pentru ca Măria Sa țarul să afle ce scrie bogdihanul și ce dorește" (Bărbulescu 1974, 147).

Dacă Milescu nu cunoaște chineza, diferiți traducători din perioada călătoriei cunosc această limbă alături de kalmouk, de mongolă. Fie ei aparțin acestor naționalități, fie sunt bilingvi sau multilingvi din cauze pe care povestirea nu le detaliază. Un protagonist important al povestirii, Gantimur, este un prinț tunguz – „un uriaș plătitor de tribut Înălțimii Tale" (Bărbulescu 1974, 137). El a fost convertit la creştinism. Menținerea sa în captivitatea chineză sau eliberarea sunt prezentate ca fiind de un interes la fel de mare ca și contractele comerciale între cei doi împărați. Mai multe pasaje importante ale poveștii vor evoca eliberarea lui Gantimur. Este posibil ca această convertire religioasă a tunguzului – stabilită prin articolul scris de Platonova – să fi făcut din el un om susceptibil – în maniera olandezului Verbiest la curtea chineză, datorită cunoașterii celor două limbi, chineza și latina – de a pune accent pe mizele traducerii sau traductologice în relația dintre imperiul chinez și imperiul rus.

Încă de la începutul povestirii, cele două limbi chineze sunt diferențiate. Textul diferențiază chinezii de nord din chinezii din sud (nicanți), dar se întâmplă să fie citat și termenul de «mandchou». „Și ei spun tălmaciului meu, care cunoaște atât limba chineză, cât și pe cea a nicanților (…)" (Bărbulescu 1974, 136). O scurtă descriere etnografică a făcut distincția între locuitorii Chinei de Sud (nicanți) și manchous. La fel ca boierii români din vremea lui, Milescu cunoștea turca. Lucru care nu a fost valabil în cazul predecesorului său Baicov. Aceasta îi va permite poate, la sfârșitul povestirii în mod deosebit, să

BDD-V4217 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 07:11:51 UTC)

se deosebească față de alți misionari occidentali creștini, incapabili să stăpânească elemente de civilizație chineză apropiate de cele ale otomanilor. De la începutul călătoriei sale de altfel, ambasadorul țarului identifică la chinezii din sud trăsături comportamentale care îi apropie de turci, adică de o civilizație cu care Milescu – pe jumătate fanariot – este familiarizat. Este vorba fără îndoială de o populație pe care azi am numi-o minoritară.

> „Or nicanții sunt poporul vechi chinez și de aceea atât în orașul împărătesc, cât și aici, manciurienii sărbătoresc (victoria) în cântece și bătăi de tobe și oamenii aduc jertfe idolilor. În mijlocul lor ne simțim într-o altă lume. În afară de asta, și ei sărbătoresc asemenea turcilor, începutul anului în luna martie, și nu numai atât, ci și datinile lor sunt asiatice și turcești (…). În vorbire sunt cuviincioși și în îmbrăcăminte simpli (…). Aici în sate, se găsesc mulți nicanți (chinezi) în robie la chinezi (manciureni) și ei spun tălmaciului eu, care cunoaște atât limba chinezilor, cât și pe cea a nicanților, că manciureniii mint când se laudă că i-au cucerit (…)" (Bărbulescu 1974, 136).

Latina: De îndată ce misiunea ajunge la Pekin, limba de comunicare și de traducere cel mai des evocată este latina. Aceasta este utilizată de iezuitul olandez Ferdinand Verbiest, care este interpretul lui Milescu.

> „Când Verbiest a sosit în fața ambasadorului și au schimbat saluturi, solul l-a cunoscut după înfățișare și a început a-i vorbi în latinește, întrebându-l dacă nu era din ordinul iezuiților și dacă este de multă vreme acolo. Și pentru că Verbiest a răspuns tot în latinește, au fost foarte bucuroși că se puteau înțelege unul cu celălalt" (Bărbulescu 1974, 199).

Recunoașterea demnității țarului rus, miză primordială a expediției, este un fapt pentru care trebuie să se mulțumească lui Verbiest. Dacă cunoaște latina (necunoscută de chinezi) pentru că este iezuit, cunoaște și chineza (pentru că locuiește de mult timp la Pekin). Verbiest și ambasadorul țarului comunică în latină. Acest comportament va trezi interesul chinezilor. Acești demnitari, pentru a se asigura de calitatea „canalelor" lor de comunicare, încep să-i întrebe pe interlocutori despre nivelul lingvistic al partenerului. Ei se interesează la Verbiest de cunoștințele lui Milescu și la Milescu de cunoștințele lui Verbiest. Această evaluare (antrenând comparația între latina unui catolic și cea a unui ortodox) ajunge la recunoașterea

BDD-V4217 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 07:11:51 UTC)

în aceste locuri a unui drept cvasijuridic (în Occident): posibilitatea de a alege sau de a refuza un traducător.

> „Mandarini chinezi l-au întrebat pe iezuit dacă ambasadorul a putut să vorbească cu el, și acesta a răspuns că vorbește foarte bine și despre orice. L-au întrebat apoi și pe ambasador dacă îi place de acest tălmăci și dacă poate să se înțeleagă cu el pe deplin. Ambasadorul a fost recunoscător bogdihanului că i-a trimis un astfel de om, care nu numai că va putea să tălmăcească cuvânt cu cuvânt cele discutate prin viu grai, dar și scrisorile și titlurile celor doi mari împărați le va putea, de asemenea, tălmăci cuvânt cu cuvânt" (Bărbulescu 1974, 199).

În mod ciudat pentru logica modernă, cunoștințele de astronomie ale lui Verbiest – recunoscute de chinezi – par să asigure susținerea ambasadorului țarului, în afirmația cu privire la demnitatea împăratului său. Această demnitate este de natură solară, așa cum a afirmat Milescu la începutul povestirii, într-o lungă metaforă despre aștri, planete și rolul jucat de țar în univers. Cunoștințele de astronomie ale lui Verbiest sunt fără îndoială de natură să traducă titlul exact al împăratului rus – incorect tradus de chinezi – titulatură fără de care acesta este dezonorat și ambasadorul Milescu riscă să fie condamnat la moarte la întoarcerea sa la Moscova (Bărbulescu 1974, 199).

Latina cunoscută de Milescu este considerată de acesta ca un element de siguranță suplimentară. Cum ea este mai puțin obscură decât mongola (bogdoită) în care scrisoarea împăratului chinez ar fi fost tradusă, el va putea verifica conținutul.

> „Dacă cer o copie tălmăcită în latinește după scrisoarea hanului, nu o cer pentru a-l învăța cum să scrie, ci din două pricini: întâi, pentru ca să nu se mai întâmple așa cum s-a făcut mai înainte, că bogdihanul și-a scris scrisoarea către Măria Ta doar în limba bogdoiților și de aceea nici până astăzi nu se știe ce era scris în ea, în timp ce dacă voi avea o copie în latinește, eu voi ști ce cuprinde scrisoarea, după cum va ști și Măria Sa țarul, putând astfel să răspundă la timpul potrivit" (Bărbulescu 1974, 304).

Pe perioada drumului până la Pekin, latina a fost de asemeni utilizată în scopuri mai puțin solemne, precum mânuirea unor obiecte tehnice la Moscova, de exemplu: „Kolaiul i-a trimis ambasadorului o însemnare în limba latină și un model de alamă pentru ca să-i facă la Moscova roți de fier pentru ceasornic" (Bărbulescu 1974, 231).

BDD-V4217 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 07:11:51 UTC)

În capitala chineză latina va fi între altele utilizată de către ambasadorul rus pentru corespondența cu țarul, cu o copie la împăratul chinez, probabil din rațiuni de siguranță politică, dacă nu chiar polițienească. Se presupune că garanția implică intervenția pentru traducere a iezuiților latinofoni: Verbiest sau colegii săi. Obiectul cererii formulate în scrisoarea menționată mai jos este în orice caz permisiunea de a ridica 30 de oameni pentru escortă pe drumul către Seleghinsk. Nevoia de traducere în latină este motivată în povestire: prin necunoașterea limbii ruse de către partea chineză pe de o parte și prin necunoașterea limbii chineze de către partea rusă de cealaltă parte. Singurul lucru care apare aici ca indispensabil este necesitatea utilizării unei limbi care să asigure transparența cererii și răspunsul de care va depinde compunerea convoiului. Pentru această cerere logistică/administrativă, este solicitat un secretar alături de traducător, fără îndoială pentru a nota și controla precizia unor spuse cu valoare juridică:

> „În ziua de 26 august, solul a trimis la cancelarie pe un grămătic și un tălmăci și le-a poruncit să ceară răspunsul la dorințele tarului, pe care le-a dat în limba latină și o copie după scrisoare pe care dorește bogdihanul să o trimită tarului, tot în latinește. Și alihamba i-a spus grămăticului: Bogdihanul dacă binevoiește să o trimită țarului, tot în latinește. Și alihamba i-a spus grămăticului: Bogdihanul dacă binevoiește să trimită un răspuns la dorințele tarului va scrie în scrisoarea sa, ori va răspunde prin viu grai, iar ceea ce cere solul, o copie după scrisoare, se poate da fiindcă nu înțelegeți limba noastră. Grămăticul le-a mai întrebat pe alihamba dacă s-a dat poruncă să se învoiască treizeci de oameni pentru a pleca pe drumul Seleghinskului (…)" (Bărbulescu 1974, 301).

Lanțul traductiv oral și retur – traducerea circulară

La 30 august, la finalul misiunii – care se suprapune cu încheierea lucrării –, numărul variantelor de expresii orale ale traducătorilor este la apogeu, dovedind importanța acordului prealabil cu privire la limba înțeleasă de toți, dar mai ales necesitatea de a se recurge la scris. Și în acest caz latina iezuiților se dovedește necesară ca limbă principală de legătură. Această latină permite un demers de traducere *mot à mot* în baza unei reguli de înlănțuire ale cărei elemente sunt următoarele. Limba-sursă: chineza vorbită, tradusă în mongolă, tradusă în rusa vorbită. În acest moment al transmiterii, lanțul este rupt/blocat de neînțelegerea parțială a unui traducător. Se recurge deci pentru verificare la toți ceilalți traducători mongoli care confirmă neînțelegerea. Eșecul odată constatat, se revine la utilizarea

BDD-V4217 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 07:11:51 UTC)

chinezei. Cum chineza nu era cunoscută de ambasador, o traducere a intervenției orale chineze în latina orală de către iezuit se dovedește necesară. Ca o măsură de securitate politică/religioasă (latina fiind limba catolicilor și rusa/slavona limba creștinilor ortodocși), prin simpla grijă de precizie filologică, sau pentru a garanta securitatea sa față de împăratul chinez, ambasadorul țarului cere atunci ca respectiva cale de comunicare să fie dublată. Cuvintele în latină orală ale iezuitului trebuie să fie retraduse în rusa orală, apoi în mongolă orală cuvânt cu cuvânt (fără îndoială pentru a reveni la chineza inițială orală în ultimă instanță).

> „Și până când Sava Jamotin nu a sosit, kolaiul nu a spus nimic, iar când a venit și acesta, îndată mandarinul a început să vorbească în limba chineză, alihamba a tălmăcit spusele lui în limba mongolă și i-a poruncit tălmaciului nostru să ni le dea în rusește. Tălmaciul a început să rostească în rusește cuvintele kolaiului și cele însemnate mai jos. Solul, văzând că tălmaciul nu înțelege unele vorbe, i-a chemat pe toți ceilalți tălmaci mongoli, dar nici aceștia n-au putut să spună ceva clar. Și văzând solul cât de însemnate sunt cele spuse de kolai, dar că tălmacii noștri nu sunt în stare să le redea limpede, l-a rugat pe kolai să-i spună aceleași vorbe în limba chineză iezuitului, iar iezuitul să le spună în latinește ca să le înțeleagă mai bine solul. Kolaii au poruncit să fie spuse aceleași vorbe în limba latină, și iezuitul a repetat pe înțelesul tuturor. Totuși, solul pentru o mai bună înțelegere a celor spuse, ceea ce auzea de la iezuit în latinește îi spunea tâlmaciului lor în limba rusă, care îi repeta lui alihamba în limba mongolă și astfel, cuvânt cu cuvânt, legând tot ce i-a spus iezuitului solului în latină și apoi ce s-a spus în mongolă, a fost întocmai ca cele de mai jos" (…) (Bărbulescu 1974, 308, 309).

Traduceri scrise dublate în două limbi: pentru o mai bună garanție a înțelegerii

Necesitatea de a traduce orice intervenție importantă în două limbi este motivată în primul rând prin necesitatea de a obține o garanție suplimentară de înțelegere mai ușoară:

> „Cât despre scrisoarea pe care a scris-o bogdihanul către Măria Ta și pe care a trimis-o prin Nercinsk, cea pe care le-am arătat-o acum, grămăticul lor, cu care m-am împrietenit după ce i-am dat daruri, mi-a spus că a fost scrisă în două limbi: în chineză și în mongolă, pentru o mai lesnicioasă înțelegere” (Bărbulescu 1974, 137).

Unei astfel de scrisori îi lipsesc formele de respect necesare oricărei scrisori adresate țarului. De unde necesitatea unei intervenții

BDD-V4217 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 07:11:51 UTC)

diplomatice ruse care să decidă dacă lipsa lor dovedește o insuficiență lingvistică sau un refuz de a recunoaște măreția țarului – această ipoteză se va dovedi probabil în timpul ceremoniei plecăciunii care cerea ca ambasadorul țarist să își arate supunerea față de împăratul chinez. „Dar este scrisă fără titlurile Măriei Tale și începe numai cu atât: Bogdihanul, Țarului alb, sănătate" (Bărbulescu 1974, 137).

Problema greșelii de traducere, problema oralității – văzută ca nefiabilă – și cea a minciunii

Problema veridicității celor spuse și a fiabilității traducerii sunt legate între ele în mai multe rânduri. Ele sunt legate și de necesitatea de a folosi scrierea. Ele constituie prin urmare o reflecție asupra calităților respective ale exprimării orale și scrise și a statutului acestora reproduse în textul românesc. Oralul nu este dovedit ca fiind nici inferior, nici superior scrisului. El este doar insuficient pentru ca tranzacția să fie recunoscută ca oficială, legală sau «juridică», în orice caz constitutivă unei loialități a tranzacției.

- Un mandarin îi spune de exemplu lui Milescu că vorbele sale sunt foarte frumoase, dar că ar vrea să știe dacă sunt adevărate. El cere să fie scrise în rusă. Scopul cererii nu este precizat. Mandarinul voia să aibă un document care să-i permită să controleze spusele lui Milescu cu ajutorul unor superiori ruși (autorități religioase sau guvernamentale)? Sau poate doar pentru rațiuni formale scrisul era văzut ca singurul mod sigur de a păstra cele spuse oral? Din teama de a se vedea legat împotriva voii sale printr-un document scris în caz de șantaj, dar și de teama unei greșeli sau fraude, ambasadorul își motivează refuzul. El respinge notarea spuselor sale deoarece se gândește la posibilitatea unei traduceri voit eronate. El folosește termenii «trădători» și «minciună». Din acest motiv al loialității/bunei/relei credințe, discursul lui Milescu va avea în permanență un caracter emoțional, mereu axat pe voința de a obține de la partenerul chinez o încredere necondiționată (?), făcând trimitere la propria sa demnitate de ambasador în onoarea țarului a cărui nerespectare este susceptibilă de a conduce la moartea sau pedepsirea sa la momentul întoarcerii sale la Moscova.
- Cererea (chinezilor) mandarinilor de a obține o copie scrisă în rusă a celor exprimate oral este una punctuală? Vine din norme atât chineze, cât și ruse cu privire la o etică a scrisului separată de o etică a oralului? Milescu refuză să se supună din voința de a menține separate statutul scrisului (cuvinte reținute ca atare) și cel al oralului (cuvinte mai libere, negociate?), așa cum le înțelege propria sa civilizație? Argumentul avansat de mandarin este o transmitere (a scrisorii și a

BDD-V4217 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 07:11:51 UTC)

traducerii sale) către împăratul chinez în timp ce Milescu insistă pentru a obține o audiență. În acest scop, negociază o notare scrisă prealabilă a cuvintelor sale de către însuși mandarinul respectiv. Buna credință a celor două părți se va verifica pe parcursul audienței la Pekin. Mandarinul se dorește, de asemenea, mediator al eventualelor ambasade chineze pe lângă țar, pentru care dorește să obțină garanții. Milescu refuză întotdeauna să se noteze cuvintele sale. Insistența părții chineze se va concretiza într-o acuzație, prin urmare o insultă. Rușii în general sunt acuzați de inconsecvență, de nerespectarea cuvântului dat.

> „Mandarinul mi-a răspuns că vorbele mele sunt foarte frumoase, însă ar vrea să fie la fel de adevărate. Mă roagă însă ca eu să-i dau scris în rusește tot ceea ce-i am spus și această scrisoare el o va da secretarului său și grămăticilor de la cancelarie pentru a o tălmăci în limba lor și împreună, scrisoarea și traducerea le va trimite bogdihanului. Atunci se va dovedi buna lui credință și solia mea va fi adeverită. Eu i-am spus că ceea ce i-am comunicat prin viu grai, voi repeta și la împărăție întocmai, dar scrisoare n-am să-i dau, pentru că printre ei sunt trădători ruși care ar fi tălmăcit această scrisoare în chip mincinos, deoarece ei doresc să semene vrajbă și dușmănie între cei doi împărați, dar ceea ce am spus eu mandarinului poate să scrie în felul său și să trimită bogdihanului. Și când voi fi la Pejin, dacă voi spune altceva decât se găsește în scrisoare sau cele spuse prin grai în afară de prietenie și dragoste, atunci să nu mai fiu crezut cu nimic (…) Apoi mi-a dat hârtie scrisă cu mâna sa în care se spunea că, dacă vor veni soli de ai lor la Măria Ta, să fie primit așa cum am fost și eu. Despărțindu-ne, am părăsit cortul, și el a plecat la locuința sa, eu la a mea. Îndată după aceea, i-a trimis la mine pe ajutorul său și pe grămătic, care au scris în limba lor ceea ce-am spus; că în scrisoarea Măriei Tale nu este nimic altceva afară de prietenie și dragoste. Iarăși m-au rugat să scriu acestea în rusește, dar eu m-am împotrivit încă o dată cu hotărâre. A doua zi au sosit la locuința mea askaniama împreună cu secretarul său (zarguceiul) și cu grămăticii, începând să spună că nu numai că nu le dădeam scrisoarea, dar nici măcar nu-i lăsam să se uite la ea. ‘Nici nu vrei să scrii în rusește ceea ce ai spus prin viu grai, de aceea nu putem crede cele auzite, pentru ca voi sunteți nestatornici, așa cum a fost și cu Baikov și cu alți negustători ai voștri care au venit la noi, și chiar în anii trecuți, una au vorbit, și alta au făcut' (…)” (Bărbulescu 1974, 150, 151).

Loialitatea este afirmată în alte pasaje ca fiind condiția *sine qua non* a contractului scris între guvernanți, a căror diplomat intermediar garantează deopotrivă transparența și sinceritatea atât prin

BDD-V4217 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 07:11:51 UTC)

traducerea în latină, cât și prin aplicarea sigiliului țarului, garantând conformitatea documentului cu bunele sale intenții.

> „(…) atunci vor vedea toți că în scrisoarea țarului care este scrisă tot în limba latină are și pecetea țarului și cred ca va fi citită de același iezuit și toți vor vedea atunci că n-am umblat cu nici o minciune sau viclenie" (Bărbulescu 1974, 206).

Mizele emoționale ale povestirii

Mizele emoționale ale călătoriei lui Milescu sunt foarte importante atât pentru un cititor român invitat să-și pună întrebări asupra specificității expediției compatriotului său din urmă cu mai multe secole, cât și pentru orice cititor occidental modern care își pune întrebări despre misterele și pericolele unei civilizații atât de diferite cum este această Chină, fără îndoială amprentată de ideile țariste și confuciene, medievală și imperială. Orice cititor este de altfel provocat să se lase pătruns de pericolul unei puteri atât de autoritare cum este puterea rusă, așa cum este prezentat de Milescu interlocutorilor săi, supuși chinezi, fără îndoială cu scopuri strategice.

Povestirea antrenează și o comparație a derulării misiunii lui Milescu ca boier român, cu o misiune țaristă anterioară (cea a lui Baicoff). Cele două misiuni au eșuat în a obține pentru împăratul chinez contracte comerciale în favoarea imperiului rus al țarului. Este clar totuși că misiunea lui Milescu se dovedește una reușită atât din punct de vedere intelectual, cât și științific. În multe privințe, Milescu subliniază că a ajuns mai departe decât Baicoff în investigarea și înțelegerea atitudinilor chineze. Fie că afirmația corespunde unei laude de sine, fie că așa au stat lucrurile, acțiunea de autovalorizare a lui Milescu a avut o anvergură incontestabilă. Prefața traducerii lui Grigoraș publicată în 1926 insistă pe denunțarea de către un boier moldav a caracterului tiranic a unei dominații rusești suportate de români de-a lungul istoriei lor. Se poate considera că *Descrierea Chinei* demonstrează cu generozitate prin exemplul valorii operaționale a latinei orale sau scrise – limbă savantă superioară rusei și mai ales chinezei, imposibil de descifrat – în materie de tranzacții internaționale ale epocii. Această demonstrație trimite indirect la o raționalizare a valorii unei limbi de origine latină dezvoltată în acea epocă a începuturilor științifice prin poporul mai puțin important pe care îl reprezenta Milescu.

BDD-V4217 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 07:11:51 UTC)

Difuzarea în România și în afara ei a textului lui Nicolae Milescu la începuturile secolului al XX-lea

Importanța documentului lui Milescu pentru un public român poate fi la rândul ei înțeleasă deoarece a fost tradus de trei ori de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Prima traducere a textului este în română. Ea datează din 1888 și aparține lui George Sion. A doua traducere românească aparține lui Grigoraș în perioada interbelică (1926), cu o reeditare în perioada celui de al doilea război mondial – și o nouă traducere a lui Bărbulescu – în perioada comunistă (reeditată în 1974). Acești factori au fondat în mod firesc reputația lui Nicolae Milescu ca un clasic al literaturii naționale. Faptul nu contrazice cu nimic evidenta anvergură internațională a documentului inițial. Ultimele două traduceri românești se bazează pe un text rusesc al lui Arseniev care a servit pentru difuzarea în engleză a scrierii lui Milescu despre China. Înainte, în secolul al XVII-lea, textele de călătorie ale lui Milescu (despre Siberia și China) fuseseră difuzate în franceză. Lingvistul și poetul suedez Sparwenfeld aflase de ele și depusese un exemplar al textului rus la Biblioteca Națională din Paris. Nu se poate spune că Milescu este necunoscut în afara României și Rusiei. Ba mai mult, chiar în Franța este considerat de Emile Picot, de exemplu, ca primul sinolog român și unul din primii savanți în materie, ai lumii occidentale.

> „Lucrările memorialistice ale lui Nicolae Milescu au circulat în numeroase copii-manuscris, în slavo-rusă, după care s-au făcut traduceri în limba greacă. Una din versiunile grecești a fost revăzută de Hrisant Notaras, viitor patriarh al Ierusalimului și dedicată lui Constantin Brâncoveanu: un alt exemplar s-a copiat pentru Constantin Stolnicul Cantacuzino, unchiul domnitorului. După o versiune grecească s-a făcut și prima traducere românească de către George Sion (București, 1888), a urmat alta, a lui M. C. Grigoraș, în două ediții (1926 și 1942)" (Păcurariu 2008, 19).

> „În limba română, notăm doar ultima traducere din **Jurnalul siberian** și **Descrierea Chinei**, datorată lui Corneliu Bărbulescu și publicate în câteva rânduri, cu un temeinic studiu introductiv (1956, 1958 și alte ediții: 1974 de pildă)" (Păcurariu 2008, 19).

În timpul vieții lui Milescu, lucrările sale de călătorie au fost difuzate în Nordul Europei datorită intervențiilor lui Sparwnfeld.

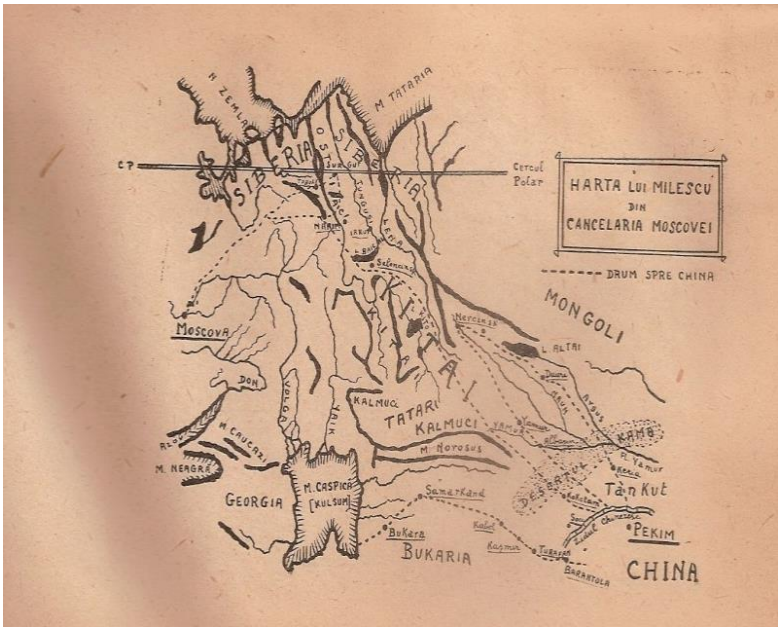
> „Chiar din timpul vieții lui Milescu, cele două lucrări au ajuns să fie cunoscute chiar și în apusul Europei. Acest lucru a fost posibil datorită diplomatului francez în Rusia Foy de la Neuville și

BDD-V4217 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 07:11:51 UTC)

iezuitului Philippe Avril, care au publicat două lucrări referitoare la călătoria sa în Siberia și China (Paris, 1683, respectiv 1692). În 1685, învățatul suedez J. G. Sparwenfeld îl vizita pe Milescu la Moscova, și a rămas impresionat de cunoștințele sale, considerându-l un «vir perdoctus» (bărbat prea înțelept). A obținut aprobarea să facă o copie după textul rusesc al **Descrierea Chinei** (manuscris păstrat azi în Biblioteca Națională din Paris). În rusește, pe lângă numeroasele copii-manuscris, cele două lucrări s-au tipărit de Iurii N. Arseniev în 1892 și 1896, urmate de alte ediții. În limba engleză s-au tradus de J. Baddeley, care le-a publicat în două volume la Londra, en 1919" (Păcurariu 2008, 19).

Concluzii

La întrebarea retorică pusă de Georgiana Lungu Badea în lucrarea sa din 2013, *Idei și metaidei românești*, „există o traductologie românească? ", considerăm că se poate răspunde afirmativ trimițând la Nicolae Milescu, atât de puțin cunoscută în Occident și mai ales în Franța. Opera și personalitatea lui Milescu traducător al *Bibliei,* compilator de povestiri vechi despre China, constituie fără îndoială prima etapă a unei reflecții și a unei practici traductologice românești. În ce privește conținutul descriptiv al călătoriei în China, el constituie unul din primele obiective (obiecte?) și cu siguranță una din primele reprezentări.



BDD-V4217 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 07:11:51 UTC)

Referinţe bibliografice

Cazacu, Matei. *L'histoire du Prince Dracula en Europe centrale et orientale (XVème siècle)*. Présentation, édition critique, traduction et commentaire. Genève: Droz; Paris: Champion (Ecole Pratique des Hautes Etudes, IV ème section, Hautes études médiévales et modernes, 61), 1988.

Dumbravă, Daniela. „Nicolae Milescu nu a plagiat". *România Literară*, Revista a Uniunii Scriitorilor din România, nr. 41, 2007. Disponibil online la: Nicolae Milescu nu a plagiat - Fundatia România Literară.htm, www.romlit.ro/nicolae_ milescu_nu_a_plagiat.

Lungu-Badea, Georgiana. *Idei și metaidei traductive românești (secolele XVI-XXI)*. Timișoara: Editura Eurostampa, 2013.

Iorga, Nicolae. *Œuvres inédites de Nicolas MILESCU* publiées par N.Iorga [préface de 18 pages en français, description de la Chine et du „*Pays de Bougdani"* (Moldavie) en grec]. Bucarest: Académie Roumaine, Etudes et Recherches III, Ateliers graphiques *„Cultura Națională*", 1929.

Picot, Emile. *Notice Biographique et Bibliographique sur Nic. Spatar Milescu* [copie de *„Notice Biographique et Bibliographique sur Nicolas Spatar Milescu, ambassadeur du Tsar Alexis Mihajlovic en Chine"* par Emile Picot (1844-1918). Paris: Ernest Leroux Editeur, 1883., Printed in Great Britain by Amazon, 2016.

Polo, Marco. *Le livres des Merveilles.* Edition présentée par Joëlle Ducos, Pr à l'Université Michel de Montaigne-Bordeaux3, Traduction et adaptation de Joëlle Ducos. 1ère edition. Paris: Bordas/SEJER, 2005; édition présente: Univers des Lettres, Paris: Bordas, 2014.

Corpus

Spătaru-Milescu, Nicolae. *Călătorie în China (1675-1677*) *– cu o hartă –*, în românește și cu o prefață de Em. C. Grigoraș. București: Tipografiile Române Unite, 1926.

Spătaru-Milescu, Nicolae. *Jurnal de călătorie în China*. Traducere, cuvînt înainte, indicații bibliografice de Corneliu Bărbulescu. București: Editura Eminescu, 1974.

BDD-V4217 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 07:11:51 UTC)

Notiță biobibliografică

Hélène LENZ, cercetător emerit la Universitatea din Strasbourg, director al Departamentului de studii românești din cadrul aceleiași universități (până în 1 septembrie 2015), codirector al programului EA 4376, *Culture et Histoire dans l'espace roman*, a obținut titlul de doctor în 1980, iar în 2004 a susținut Doctoratul de Stat, în domeniul limbilor romanice. Este autoare a 65 de articole științifice. A tradus în limba franceză din 40 de autori români și a publicat traducerile în mai multe reviste și volume (8). A coordonat volumul intitulat *Écrire ailleurs: deux Moldavie(s)*, apărut în 2013. Volumul colectiv *Marionnettes roumaines: rétrospectives, prospectives*, de a cărui coordonare s-a ocupat, a fost publicat in iulie 2016, la Presses Universitaires de Strasbourg.

BDD-V4217 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 07:11:51 UTC)